

Priporočila za delo z LGBTQIA+ otroki in mladostniki_cami

Alen Vukalić

Vsebina

Uvod	1
1. Terminologija.....	3
1.1 Izrazi povezani s spolno usmerjenostjo.....	3
1.2 Kvir (ang. queer)	4
1.3 Izrazi povezani s spolno identiteto	5
1.4 Izrazi povezani s spolnim izrazom	8
2. Nasilje v šolah, spletno nasilje.....	8
2.1 Priporočila na področju nasilja v šolah.....	12
2.2 Priporočila na področju spletnega nadlegovanja in nasilja	15
3. Razkritje, nudenje podpore družini	16
4. Duševno zdravje	18
5. Splošna priporočila	21
6. Zdravi odnosi, spolna vzgoja.....	22
7. Organizacije	26
8. Literatura	28

»Šola je prostor, kjer imajo vsi učenci enako pravico do občutka varnosti in vključenosti.«

(Stonewall, 2021, str. 5)

Uvod

Pred vami je gradivo namenjeno vsem, ki se pri svojem delu srečujete z otroki in mladostniki_cami. Priporočila vsebujejo terminologijo LGBTQIA+ skupnosti, izsledke raziskav na področju nasilja do LGBTQIA+ otrok in mladostnic_kov, priporočila za ravnanje v primeru različnih vrst nadlegovanja in nasilja ter druga splošna priporočila. Druga poglavja pokrivajo vsebino o razkritju, nudenju podpore družini, duševnem zdravju ter zdravih odnosih in spolni vzgoji. Namen gradiva je opremiti strokovnjake s podatki, ki jim bodo lahko pomagale pri posredovanju informacij o situacijah, ki so del življenja vsake osebe, ne glede na njeno spolno identiteto, spolni izraz ali spolno usmerjenost. Cilj gradiva torej ni sprememba vsebine vašega dela, ampak le vključitev izrazov in primerov, s čimer bi se LGBTQIA+ otroci in mladostnice_ki počutile_i vključene_i.

Skozi celotno vsebino bo avtor uporabljal spolno občutljiv jezik, ki pomaga pri naslavljanju enakopravnosti moških in žensk (Šauperl idr., 2018). S tem sicer podpremo spolno enakopravnost *moškega* in *ženskega* spola, a tudi zapostavimo druge spolne identitete. Zaradi tega bo skozi celotno vsebino namesto poševnice (/) uporabljen podčrtaj (_). Koletnik in Grm (2017) priporočata, da podčrtaj uporabljamo z namenom vključevanja spolnih identitet, ki presegajo binarni okvir (ženski, moški spol). Obenem podčrtaj lahko uporabljamo tudi v primerih, ko nismo prepričani ali pa ne želimo predvidevati spolne identitete skupine oseb (Koletnik & Grm, 2017).

Avtor teh priporočil se zaveda pomembnosti vključenosti vseh skupin znotraj LGBTQIA+ skupnosti, zato je skozi besedilo to kratico uporabil vsepovsod, kjer je to bilo mogoče. Iz tega razloga želi poudariti, da so bile druge kratice (npr. LGBT, LGBT+ ipd.) ali izrazi (npr. spolne manjšine) v besedilu uporabljene v primerih, ko je povzemal besedila drugih avtoric_jev, rezultate raziskav ipd. Avtor bo skozi besedilo večkrat navedel raziskavo Sešek in Margon (2021). V raziskavo Sešek in Margon (2021), ki je bila izvedena v Sloveniji je bilo vključenih 602 oseb starih od 16 do 21 let, ki so v šolskem letu 2018/2019 obiskovale_i osnovno ali srednjo šolo in ki so se opredelile_i kot pripadnice_ki LGBT skupnosti. 97,9 % vseh udeleženk_cev je obiskovalo srednjo šolo, zaradi česar sta Sešek in Margon (2021) pri poročanju rezultatov raziskave za udeleženske_ce uporabili_a izraz *dijaki_nje*. Iz tega razloga bo ob poročanju rezultatov v raziskavi ta izraz prav tako uporabil avtor teh priporočil.

Gradivo je bilo pripravljeno z namenom, da bodo ustrezne informacije lahko strokovnjakom_injam pomagale pri preprečevanju nasilja nad LGBTQIA+ otroci in mladostniki_cami, kar jim bo olajšalo bivanje v šoli – s čimer lahko na daljši rok prispevamo k destigmatizaciji vseh spolnih usmerjenosti in spolnih identitet, kar lahko LGBTQIA+ otrokom in mladostnicam_kom olajša življenje v poznejši odrasli dobi.

Upamo, da vam bo gradivo pomagalo pri zagotavljanju odprtega in varnega prostora za pogovor v šolskem okolju, v katerem boste lahko spregovorili o težavah, ki pestijo vse otroke in mladostnice_ke, kar vključuje tudi otroke in mladostnice_ke, ki pripadajo LGBTQIA+ skupnosti.

1. Terminologija

V sklopu tega poglavja bodo podrobno obrazloženi izrazi, ki so povezani s spolno usmerjenostjo, spolno identiteto in spolnim izrazom. Pred tem je potrebno najprej opredeliti tri temeljne izraze pri katerih pogosto pride do zamenjave (Sándor, 2020).

Spolna usmerjenost – »zmožnost vsakega človeka, da izrazi globljo naklonjenost, čustveno in spolno privlačnost ter intimna in spolna razmerja do posameznikov drugega, istega ali več kot enega spola« (Sándor, 2020, str. 14).

Spolna identiteta – »notranje doživljanje spola vsake_ga posameznika_ce, ki ustreza ali ne ustreza spolu, ki jim je bil pripisan ob rojstvu« (Sándor, 2020, str. 14).

Spolni izraz – zunanje izražanje osebne spolne identitete (npr. z oblačili, pričesko, ličili, vedenjem itd.) (Koletnik & Grm, 2017).

LGBTQIA+ – oznaka večje skupnosti, ki vključuje skupnost lezbijk (L), gejev (G), transspolnih (T), kvir (ang. queer – Q), interspolnih (I) ter aseksualnih (A) oseb (Behin, 2020). »Znak »+« se nanaša na več drugih spolnih usmerjenosti ali spolnih izrazov« (Sándor, 2020, str. 14).

1.1 Izrazi povezani s spolno usmerjenostjo

Heteroseksualka_ec – oseba, ki jo spolno privlačijo osebe drugega spola (Griffin, 2017).

Gej – »moški, ki ga spolno, telesno in/ali čustveno privlačijo moški« (Sándor, 2020, str. 15).

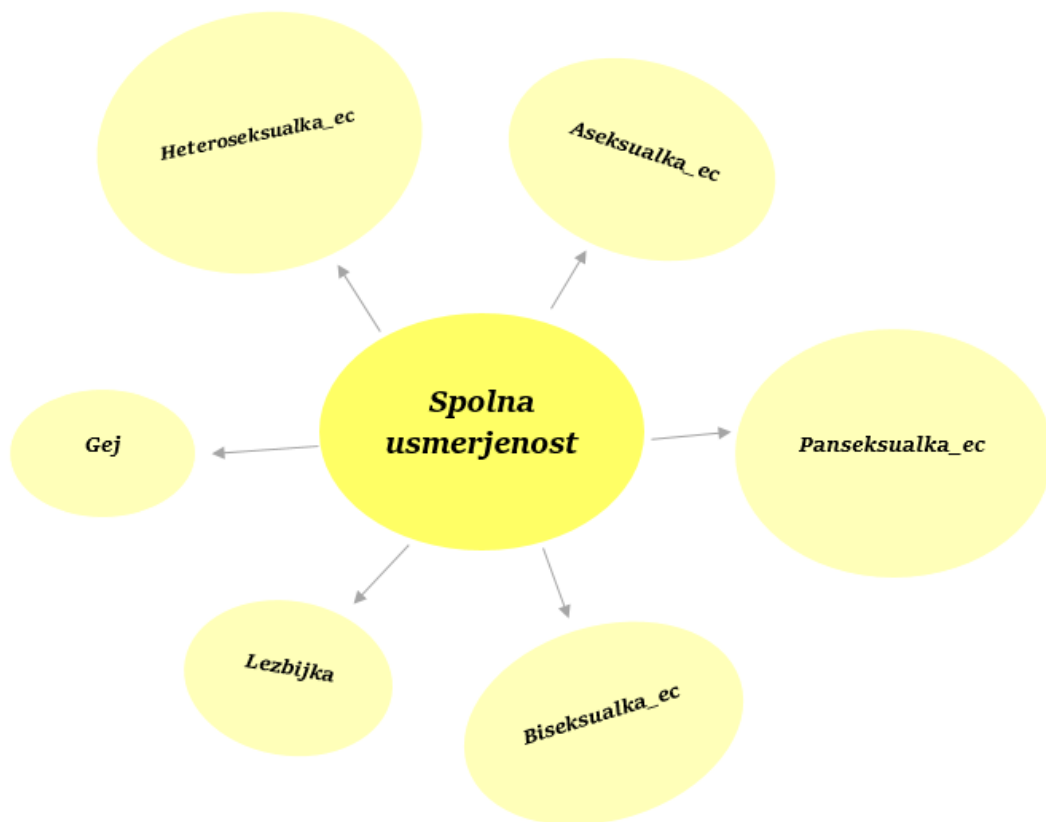
Lezbijka – »ženska, ki jo spolno, telesno in/ali čustveno privlačijo ženske« (Sándor, 2020, str. 15).

Biseksualka_ec – oseba, ki čuti čustveno in/ali spolno privlačnost do več kot enega spola pri čemer ni nujno, da se občutenje privlačnosti do več spolov pojavi istočasno ter je količina privlačnosti do vseh spolov enaka (Human Rights Campaign, n.d.).

Panseksualka_ec – oseba, ki podobno kot biseksualec_ka občuti čustveno in/ali spolno privlačnost do več kot enega spola (Human Rights Campaign, n.d.). V

primerjavi z biseksualnostjo pri panseksualnosti spol ni ključnega pomena za čustveno ali spolno privlačnost do druge osebe (Sándor, 2020).

Aseksualka_ec – »oseba, ki ne občuti spolne privlačnosti« (AVEN, n.d.). Nekatere aseksualne osebe lahko v spolnih odnosih uživajo, ampak slednje za večino ne velja (Kvartir, 2019). Iz tega razloga se pogosto uporablja še naslednja definicija: »Aseksualne osebe so osebe, ki nimajo želje po spolnih odnosih.« (Kvartir, 2019). Tako so nekatere aseksualne osebe do spolnih odnosov ravnodušne, medtem ko druge do spolnih odnosov čutijo gnus ali menijo, da so neprijetni (Kvartir, 2019).

Izrazi, ki lahko opisujejo spolno usmerjenost osebe

1.2 Kvir (ang. queer)

Kvir se lahko uporablja kot izraz, ki opisuje vse osebe, ki niso heteroseksualne ali cispolne (izraz pojasnjen v nadaljevanju). Sicer pa je bil izraz kvir v preteklosti v angleškem jeziku rabljen kot žaljivka za istospolno usmerjene moške, zato svetujemo, da ste pri uporabi tega izraza previdni (Behin, 2020).

1.3 Izrazi povezani s spolno identiteto

S pomočjo moderne tehnologije lahko določimo spol zarodka že pred rojstvom. Spol otroka je tako vnaprej določen s pomočjo bioloških kriterijev, ki zajemajo izgled genitalij na podlagi katerega se telo otroka opredeli kot moško ali žensko. Na podlagi te opredelitve se starši tudi recimo odločijo, kako bo njihovemu otroku ime (Pilcher, 2017).

Spolna binarnost – izraz, ki zajema le osebe moškega ali ženskega spola (Griffin, 2017). Ta izraz obenem izključuje ostale spolne izraze in spolne identitete (Sándor, 2020).

Cisspolna_en (angl. cisgender) – pridevnik, ki se uporablja za opis osebe katere se spolna identiteta ujema s spolom, ki ji je bil pripisan ob rojstvu. Izraz cisspolnost se pogosto uporablja prav tako kot protipomenko izrazu transspolnost (Myers, 2013).

Spolna nekonformnost – izraz vključuje osebe, ki se ne prilagajajo binarnemu okvirju spola ter na osebe katerih spolni izraz ni ujemajoč s standardnimi spolnimi normami. Vseeno pa se spolna nekonformnost in spolni izraz nanašata na osebno in družbeno zaznavo moškosti in ženskosti. Lahko pride namreč tudi do tega, da bodo nekatere osebe zaradi svojega spolnega izraza s strani družbe zaznane kot spolno nekonformne, kljub temu, da se tako ne doživljajo (UNESCO, 2018).

Transspolna_en (angl. transgender) – izraz, ki opisuje osebo katere spolna identiteta in/ali spolni izraz presegata okvir normativne reprezentativnosti spola, ki ji_mu je bil pripisan ob rojstvu (Sándor, 2020, Myers, 2013). Izraz transspolnost zajema naslednje skupine oseb: osebe, ki se poistovetijo s trans identiteto, transseksualne in transspolne osebe. Obenem zajema tudi osebe, ki se poistovetijo z drugimi spolnimi identitetami, kot so: androgina, aspolna in spolno raznolika. Pod izraz transspolnost spadajo hkrati vse druge spolne identitete in/ali spolni izrazi, ki se ne ujemajo s cisspolnim moškim ali cisspolno žensko znotraj binarnega okvirja (Sándor, 2020). Koletnik in Grm (2017) trdita, da izraz *transseksualnost* ni spoštljiv, saj se z njim telesni vidik postavlja kot pogoj za legitimnost spola osebe in s tem ne vključuje transspolne osebe, ki skozi proces hormonske terapije in/ali drugih operativnih posegov za potrditev spolne identitete ne morejo in/ali ne želijo iti. Koletnik in Grm (2017) prav tako trdita, da je za transspolne osebe lahko žaljiv tudi izraz *transvestit*. Sopomenka izrazu *transvestit* je *cross-dresser*, ki označuje osebo katere oblačila niso pripisana osebam njenega spola oz. spolu, ki ji je bil pripisan ob rojstvu (Koletnik in Grm, 2017).

Tranzicija – izraz, ki se nanaša na proces potrditve spola osebe v primerih kadar se ne identificira s spolom pripisanim ob rojstvu. Proces tranzicije lahko zajema številne perspektive, od razkritja spolne identitete družinskim članom, sprememb telesa s hormonsko terapijo in/ali operativnimi posegi do ureditve različnih postopkov (Sándor, 2020).

Pravno priznanje spola – to je izraz, ki se nanaša na proces katerega namen je doseg zakonskega priznanja potrditve spola oz. zakonskega priznanja spola trans osebe. Pogoji za pravno priznanje spola se lahko med državami razlikujejo (Sándor, 2020).

Interspolnost – izraz nanašajoč se na različne telesne značilnosti, ki presegajo standarde binarnega okvirja – oseba ima namreč lahko lastnosti moškega in ženskega spola (Griffin, 2017). Sándor (2020) trdi, da so te lahko telesnega, hormonalnega ali genetskega izvora. Tu je potrebno upoštevati, da slednje lahko pomeni kombinacijo ženskih in moških značilnosti – lahko pa da niti niso prepoznane kot ženske ali moške (Sándor, 2020). Griffin trdi, da se lahko tovrstne značilnosti v veliko državah odpravi tudi s pomočjo operativnih posegov. Proces operativnih posegov pa lahko privede do težav, saj izvedba tovrstnih posegov žal vedno ne pripelje do tega, da se je interspolna oseba pozneje identificirala s spolom, ki ji je bil dodeljen (Griffin, 2017).

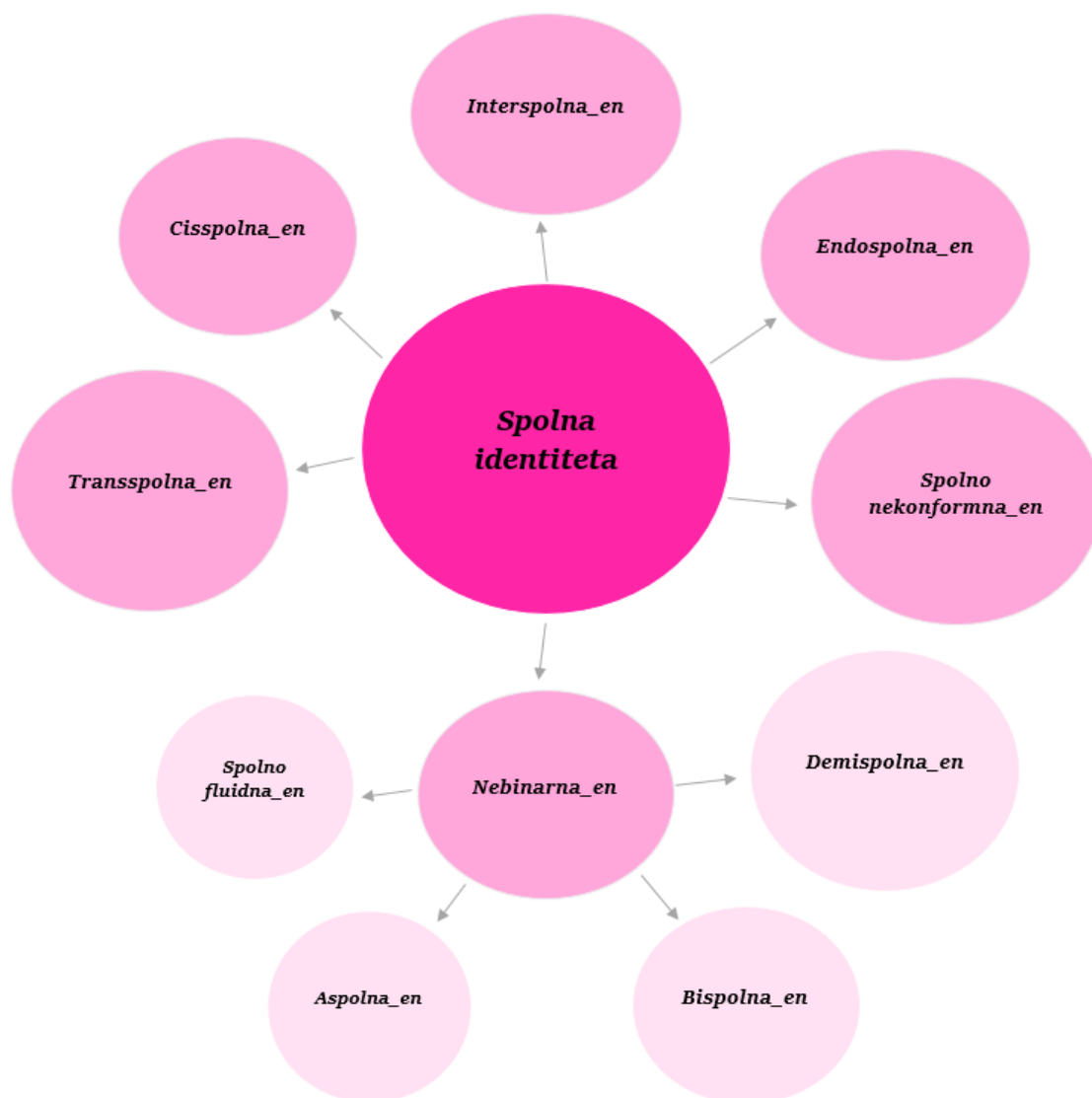
»V povprečju se en od 200 otrok rodi kot interspolna oseba.« (Behin, 2020, str. 19)

Endospolnost – izraz, ki se ga uporablja kot protipomenko interspolnosti, kar pomeni, da se je oseba rodila s telesnimi spolnimi značilnostmi, ki ustrezajo binarnemu okvirju ženski-moški spol (Sándor, 2020).

Darwin (2020) trdi, da z binarnim sistemom, ki vključuje tudi model ženskega in moškega spola ter cis in trans model izključujemo vse ostale spolne identitete, ki dejansko obstajajo. Z upoštevanjem preveč enostavnih binarnih modelov tako izključimo vse spolne manjšine (Darwin, 2020). Slednje vključuje tudi nebinarnost, ki je splošen izraz pod katerega štejemo več spolnih identitet, ki spadajo izven binarnega okvirja (Sándor, 2020). Behin (2020) pravi, da je ta izraz lahko samostojna identiteta brez dodatnih izrazov, lahko pa zajema tudi druge identitete, kot so:

- *aspolna* – vključuje osebe, ki spolne identitete ne čutijo (Behin, 2020) oz. se z nobeno ne poistovetijo (Koletnik & Grm, 2017);
- *bispolna* – vključuje osebe, ki čutijo dve spolni identiteti;
- *spolno fluidna* – vključuje osebe, ki ne čutijo stalne spolne identitete;
- *demispolne osebe* – vključuje osebe, ki se identificirajo z enim spolom, ampak ne popolnoma.

Za še dodatno razmejitev med pojmom spolna identiteta in spolna usmerjenost, je potrebno poudariti, da povezave med transspolnostjo in spolno usmerjenostjo ni, saj imajo tako cispolne kot tudi transspolne osebe raznolike spolne usmerjenosti (Behin, 2020).

Izrazi, ki lahko opisujejo spolno identiteto osebe

1.4 Izrazi povezani s spolnim izrazom

Androgenost – to je izraz nanašajoč se na spolni izraz, ki ga ne gre pripisati izključno moškemu ali ženskemu spolu, saj predstavlja preplet spolnih izrazov moškega in ženskega spola (Koletnik in Grm, 2017).

2. Nasilje v šolah, spletno nasilje

*»Na začetku, ko si sam s seboj, zaradi vseh zgrešenih informacij, pomanjkanja informacij iz okolja, iz šole iz družine ... začneš izvajati sam nad sabo zelo hudo obliko nasilja. Četudi bi me pretepli, ne verjamem, da bi bila to tako huda oblika nasilja, kot sem jo sam nad seboj izvajal nekaj let.«
(Miha, 25)*

(Švab & Kuhar, 2005, str. 60)

Tekom razprave o izkušnjah LGBTQIA+ učenk_cev v šolah teme nasilja žal ni mogoče zaobiti. »Šolsko nasilje se nanaša na fizično, psihološko in spolno nasilje ter vrstniško nasilje. Poteka lahko znotraj ali zunaj šolskih prostorov, v okolici šole, na poti v šolo ali na poti iz šole ter prek spleta. Žrtve šolskega nasilja so učenke_ci. Izvajajo ga lahko učenke_ci, učitelji_ce ali druge_i zaposlene_i v šoli.« (UNESCO, 2019, str. 3). Tu je potrebno upoštevati še mikroagresije vključujoč vsakodnevne komentarje in vprašanja, ki so lahko žaljiva, kljub temu, da jih oseba lahko izreče nenamerno (Trevor Project, n.d.). Ta vedenja lahko npr. vključujejo, da LGBTI+ osebi nekdo pripiše spol s katerim se ne identificira ali pa ji postavljajo vprašanja, ki so lahko obremenjujoča (Sándor, 2020). Poleg splošnega nasilja in mikroagresij je lahko obremenjujoč tudi že občutek drugačnosti. Rezultati raziskave Bower-Brown, Zadeh in Jadva (2021) katere se je udeležilo 74 adolescentk_ov so namreč pokazali, da so se binarne_i trans udeleženke_ci počutile_i drugačne_i, nebinarne_i udeleženke_ci pa so imele_i občutek, kot da ne morejo obstajati znotraj binarnih prostorov; tiste_i, ki pa niso bile_i prepričane_i glede tega s katerim spolom se identificirajo niso vedele_i kateri prostor lahko »zasedejo«. Udeleženke_ci so prav tako izpostavile_i, da je bil odziv vrstnic_kov in učitelj_ev na njihovo spolno identiteto odločilen za njihovo šolsko izkušnjo.

Rezultati raziskave, ki sta jo izvedli_a Sešek in Margon (2021) so vključevali tudi podatke o poročanju pomanjkanja občutka varnosti v šoli. Sešek in Margon (2021) namreč poročata, da je o občutku varnosti v šolskih prostorih poročalo le 36,2 % LGBT dijakov_inj vključenih v raziskavo. 34,8 % LGBT dijakov_inj vključenih v raziskavo je povedalo, da se zaradi svoje spolne usmerjenosti v šolskih prostorih niso počutile_i varno. Drugi najpogostejši razlogi katere so LGBT dijaki_nje navedli, da se v šolskih prostorih niso počutile_i varno so bili spolni izraz o čemer je poročalo 26,4 % udeleženk_cev ter njihova telesna teža ali velikost o čemer je poročalo 35,4 % udeleženk_cev (Sešek in Margon, 2021). Razprava o občutku varnosti v šoli je pomembna, saj zaradi pomanjkanja ali odsotnosti občutka varnosti namreč lahko posledično pride celo do tega, da se dijaki_nje začnejo izogibati šolanja (Sešek & Margon, 2021; Kosciw, Palmer, Kull & Greytak, 2012). V povezavi s tem je namreč 26,8 % LGBT dijakov_inj vključenih v raziskavo Sešek in Margon (2021, str.15) povedalo, da se zaradi »občutka ne-varnosti in nelagodja« izogiba šolskih ur športne vzgoje. Razlog za odsotnost LGBT dijakov_inj v šoli je lahko tudi izogibanje nadlegovanju ali napadom (Sešek in Margon, 2021). Izkušnje z nadlegovanjem in napadi lahko vplivajo tudi na to, če bo LGBT dijak_inja s šolanjem nadaljeval_a. Sešek in Margon (2021) poročata o povezavi med pogostostjo nadlegovanja in napadov ter dolžino šolanja – »dijaki_nje, ki so v šoli doživele_i več nadlegovanja in napadov, ne nameravajo nadaljevati šolanja tako dolgo kot tisti, ki so bile_i deležne_i manj nadlegovanja« (Sešek & Margon, 2021, str. 33).

Garaigordobil in Larrain (2020) ugotavljata glede na več študij, da imajo učenke_ci, ki pripadajo spolnim manjšinam več možnosti kot heteroseksualne_i učenke_ci, da bodo deležne_i fizičnega zanemarjanja, čustvenega, fizičnega, spletnega in spolnega nasilja ter celo napada z orožjem.

LGBTI+ fobija:

»splošna, psihološka
in družbena
sovražnost proti
LGBTI+ ljudem«
(Sándor, 2020, str.
20).

Homofobija:

»strah, nelagodje,
netoleranca ali
sovražstvo do
homoseksualnosti in
homoseksualnih oseb na
podlagi njihove resnične
ali domnevne spolne
usmerjenosti«
(UNESCO, 2018, str.
113).

Transfobija:

izraz, ki se nanaša na
nenaklonjenost do
transspolnih in spolno
nekonformnih oseb.
Izraz se ne nanaša le na
sovražno vedenje,
ampak tudi na osebne
dejavnike, ki stojijo za
takšnim obnašanjem,
npr. vrednote (Hill &
Ritz, 2021).

Osnovni términi na področju spoznavanja nasilja nad LGBT skupnostjo

Pri pojavu homofobnega in transfobnega nasilja je potrebno upoštevati, da ti ne vplivajo negativno le na učenke_ce, ki so nasilja deležne_i, ampak tudi na ostale učenke_ce (UNESCO, 2016).

UNESCO (2016) trdi, da je homofobno in transfobno motiviranega nasilja deležno veliko LGBT učenk_cev (UNESCO, 2016). Rivers in sodelavke_ci (2018) ugotavljajo, da je homofobno in bifobno vedenje lahko prisotno že v zgodnjih obdobjih, ko so takšnega ravnanja deležne tiste osebe katerih izgled in obnašanje njihove_i vrstnice_ki razumejo kot drugačne (Rivers idr., 2018).

UNESCO (2016) poroča, da rezultati študij iz posameznih evropskih držav nakazujejo, da so LGBT osebe v izobraževalnih ustanovah deležne homofobnega in transfobnega nasilja – od 23 % na Nizozemskem do 67 % v Turčiji. Obenem pove, da je v evropskih izobraževalnih ustanovah »psihološko nasilje najpogostejša oblika homofobnega in transfobnega nasilja« (UNESCO, 2016, str. 28). O psihološkem nasilju so poročali tudi LGBT dijaki_nje vključeni_e v raziskavo Sešek in Margon (2021). LGBT dijaki_nje vključene_i v raziskavo so med drugim poročale_i še o pogostosti homofobnih opazk in negativnih komentarjev o spolnem izrazu – 38,9 % jih je namreč povedalo, »da v šoli zelo pogosto ali pogosto slišijo« (Sešek in Margon, 2021, str. 17) homofobne komentarje in 30,4 % jih je povedalo, da so v šolah »pogosto ali zelo pogosto« (Sešek in Margon, 2021, str. 20) slišale_i negativne komentarje o spolnem izrazu. Velik delež negativnih opazk je slišanih s strani vrstnic_kov – 15,5 % tistih, ki so povedale_i, da v

šoli slišijo homofobne opazke je povedalo, da jih slišijo s strani vrstnic_kov in 11,1 % tistih, ki so povedale_i, da v šoli slišijo negativne komentarje o spolnem izrazu je povedalo, da so jih slišale_i večinoma s strani vrstnic_kov. Še bolj zaskrbljujoč pa je podatek o deležu slišanih negativnih opazk s strani učiteljic_ev ali drugih zaposlenih na šoli – namreč kar 45,9 % dijakinj_ov, ki je povedalo, da so slišale_i homofobne opazke je povedalo, da so jih izrekle_i učitelji_ce ali druge_i zaposlene_i na šoli. Obenem pa je 67,1 % dijakov_inj, ki je v šoli slišalo negativne opazke glede spolnega izraza tudi povedalo, da so jih izrekli_e učitelji_ce ali drugi_e zaposlene_i v šoli (Sešek in Margon, 2021).

Občutek izobčenosti negativno vpliva na duševno zdravje vsakega otroka (Moffat, 2020), LGBT+ mladi pa so pogosto stigmatizirani in deležni izolacije (Lucassen idr., 2018). O izolaciji so poročale_i tudi LGBT dijaki_inje, ki so bile_i del raziskave Sešek in Margon (2021). 71,3 % LGBT dijakov_inj vključenih v raziskavo je namreč poročalo o občutkih namerne izključenosti iz skupin svojih vrstnic_kov. LGBT dijaki_nje so poročale_i tudi o drugih vidikih sovražnosti, kot so širjenje govoric in laži o čemer jih je poročalo 62,4 %, ter o kraji in poškodovanju njihove lastnine o čemer jih je poročalo 14,5 % (Sešek & Margon, 2021).

Sešek in Margon (2021) sta prav tako raziskali_a pogostost verbalnega in fizičnega nadlegovanja v šolah. Od LGBT dijakov_inj udeleženih v raziskavo Sešek in Margon (2021) jih je kar 43,2 % povedalo, da so bile_i v šoli na podlagi predsodkov o njihovi spolni usmerjenosti deležne_i verbalnega nadlegovanja. Podoben delež LGBT dijakov_inj je poročalo o verbalnem nadlegovanju, ki so ga bile_i deležne_i zaradi predsodkov na podlagi njihovega spolnega izraza – teh je bilo 40,2 %. Pri poročanju rezultatov o fizičnem nadlegovanju LGBT dijakov_inj Sešek in Margon (2021, str. 24) trdita, da jih je 16,1 % povedalo, da so bile_i v šoli deležne_i fizičnega nadlegovanja zaradi »njihove spolne usmerjenosti« ter da jih je 14,4 % povedalo, da so bile_i v šoli deležne_i fizičnega nadlegovanja zaradi »njihovega spolnega izraza«.

Sešek in Margon (2021) sta poročali_a tudi rezultate o fizičnih napadih na podlagi različnih predsodkov – 5,6 % LGBT dijakov_inj vključenih v raziskavo je povedalo, da so bile_i v šoli deležne_i fizičnega napada zaradi predsodkov v povezavi z njihovim spolnim izrazom, 6,4 % jih je povedalo, da so bile_i v šoli deležne_i fizičnega napada

zaradi predsodkov v povezavi z njihovo spolno usmerjenostjo ter 4,6 % jih je povedalo, da so bile_i napadene_i zaradi predsodkov v povezavi z njihovim spolom.

LGBT dijaki_nje so poročale_li tudi o spolnem nadlegovanju, kar sta Sešek in Margon (2021) definirali_a kot »seksualne opazke, neželjeno dotikanje ali komentarje« (str. 27). Iz poročila raziskave je možno razbrati, da je kar 41,7 % LGBT dijakov_inj vključenih v raziskavo povedalo, da so bile_i v šoli deležne_i spolnega nadlegovanja.

UNESCO (2016) poroča, da LGBT učenke_ci bolj pogosto prijavljajo nasilje v šoli od njihovih vrstnic_kov, ki niso del LGBT skupnosti. Kljub temu pa je 67,1 % LGBT dijakov_inj vključenih v raziskavo Sešek in Margon (2021) povedalo, da nadlegovanja ali napada učitelju_ici ali drugi_emu zaposleni_emu v šoli niso nikoli prijavile_i. Razlogi, ki so jih za to navedle_i so bili različni. Štirje najpogostejši so bili, da so sklepale_i, da zaposlena_i na šoli glede tega ne bo nič storil_a (45,2 %); da so sklepale_i, da zaposlene_i na šoli ne bodo njihovega primera učinkovito rešile_i (41,6 %); da se želijo izogniti razkritju staršem ali zaposlenim na šoli (41,1 %); in da bi se jih dojemalo kot »izdajalko_ca« ali »špecarko_ja« (41,1 %) (Sešek in Margon, 2021, str. 30). Pri poročanju o pogostosti prijav nadlegovanja ali napada nekemu iz njihove družine pa jih je 63,5 % povedalo, da tega niso storile_i nikoli in 36,5 %, da so to storile_i občasno (Sešek & Margon, 2021).

Odzivi na prijave nadlegovanja ali napade s strani šolskega osebja o katerih so poročale_i LGBT dijaki_nje vključene_i v raziskavo Sešek in Margon (2021) so bili različni. 57,3 % primerov je bilo takih, da so se zaposlene_i na šoli odzvale_i tako, da so s storilko_cem opravile_i pogovor in v 18,7 % tako, da so uporabile_i »tehniko mediacije« (Sešek in Margon, 2021, str. 29). V 45,3 % primerih so se zaposlene_i na šoli odzvale_i v tej smeri, da so dijaku_inji dale_i nasvet, da naj storilko_ca prezre in kar 25,3 % primerov je bilo takih, da zaposlena_i v šoli ni izvedla_el nobenega ukrepa (Sešek in Margon, 2021).

2.1 Priporočila na področju nasilja v šolah

Ena izmed idej UNESCO (2018, str. 50) zabeleženih v sklopu poglavja *Socialne konstrukcije spola in spolnih norm v Mednarodnem tehničnem vodniku za spolno vzgojo* je tudi ta, da so cilji za osebe stare med 15–18 let naslednji:

- poznajo pomen izrazov, kot so homofobija in transfobija;
- pridobijo znanje o družbenih standardih, ki lahko pripomorejo k nastanku homofobije in transfobije ter njenim posledicam;
- »spoznajo, da imajo vse osebe pravico do tega, da ljubijo kogar želijo brez nasilja, prisile ali diskriminacije« ter vedo, na kakšen način lahko ustrezno podprejo osebe, ki so lahko žrtve homofobije ali transfobije.

Priporočila za ukrepanje

Verbalno nasilje, kot je zmerjanje in uporaba slabšalnih izrazov prekinete. Naučite se tega, kako prepoznati verbalno nasilje, ki temelji na predsodkih, ter kako ga prekiniti (Sándor, 2020).

Nasilje lahko prekinete tako, da stopite med žrtev in nasilnico_eža ter tako prekinete njun očesni stik (GLSEN, 2016). Priporočamo, da osebe, ki so dogodek opazovale, žrtev in nasilnice_eža ne pošiljate proč, ter da vsaj sprva ne poskušate izvedeti, kako je do dogodka prišlo (GLSEN, 2016).

Priporočamo, da vsem prisotnim dogodek predstavite kot dejstvo in ponovite šolska pravila, ki so bila kršena. Dajte vsem prisotnim jasno vedeti, da je tak dogodek nedopusten (GLSEN, 2016).

Tisti_emu, ki je bil_a trpinčen_a zagotovite podporo in varnost. Priporočamo, da počakate, da ji_mu zagotovite zasebnost ter da jo_ga šele takrat vprašate po dogodku. Takrat jo_ga lahko vprašate obenem še, kako se počuti. Hkrati priporočamo, da ji_mu date jasno vedeti, da za dogodek ni kriv_a ter pohvalite njen_gov pogum za to, da svojo izkušnjo deli z drugimi ali pohvalite v primeru, da je to že storil_a. Slednje je pomembno zato, ker jim vse to lahko predstavlja izziv. Zagotovite ji_mu, da je vaš zagovor zaupen ter poizvedite, kaj potrebuje, da bi se v šoli počutil_a varno. Priporočamo, da soočenja med nasilnežem in osebo, ki je bila nadlegovana ne spodbujate, saj s tem lahko povzročite le še več škode. Prav tako pa svetujemo, da tisto_ega, ki je bil_a nasilja deležna_en spodbudite, da v primeru ponovitev podobnih dogodkov o tem obvesti koga izmed zaposlenih na šoli (GLSEN, 2016).

Opazovalke_ce priporočamo spodbuditi, da tudi v primerih, ko se počutijo nemočne o temu obvestijo koga od zaposlenih na šoli. Obenem pa svetujemo, da tiste opazovalke_ce, ki so osebi, ki je bila nasilja deležna pomagale_i pohvalite. Priporočamo, da jih pohvalite četudi njihova pomoč ni imela učinka (GLSEN, 2016).

Svetujemo, da o dogodku obvestite razrednika_čarko, da bo ta lahko zagotovil_a dodatno podporo (GLSEN, 2016). Obenem priporočamo poskrbeti, da podpore ne ponudite le osebi, ki je bila deležna nasilja. Svetujemo vam, da podporo ponudite tudi opazovalkam_cem in družinam vseh udeleženk_cev (UNESCO, 2016).

Priporočamo, da podporo ponudite tudi osebam, ki so homofobno ali transfobno nasilje izvajale. To je pomembno zato, da bodo imele_i priložnost razumeti zakaj so taka dejanja napačna ter na kakšen način pripomorejo spremembe pri svojem obnašanju (UNESCO, 2016).

Priporočamo, da otroke in mladostnice_ke poučite o lokalnih in nacionalnih organizacijah, ki jim lahko ponudijo podporo in/ali informacije. Obenem pa svetujemo, da jih prav tako poučite v zvezi s kakšno podporo in/ali informacije lahko prejmejo tudi njihovi_e starši oz. skrbnice_ki (Stonewall, 2021). Več o organizacijah v Sloveniji, ki jim lahko tako podporo in/ali informacije ponudijo najdete v poglavju *Organizacije*.

Vsekakor pa vas spodbujamo, da se na nasilje odzovete. Sešek in Margon (2021) namreč poročata, da je 53,9 % LGBT dijakov_inj vključenih v raziskavo, ki so slišali homofobne opazke povedalo, da se zaposlene_i v šoli, ki so bili_e ob temu prisotne_i nanje niso nikoli odzvale_i.

2.2 Priporočila na področju spletnega nadlegovanja in nasilja

Pomembno je, da ne zanemarimo drugih oblik nasilja, kot je spletno nasilje. Rezultati raziskave Garaigordobil in Larrain (2020) v katero je bilo vključeno 1.748 adolescentk_ov so namreč pokazali, da so bile_i neheteroseksualne_i adolescenti_ke bolj pogosto žrtve vrstniškega nasilja in spletnega vrstniškega nasilja. Iz rezultatov raziskave je moč razbrati tudi še, da sta si deleža tistih, ki vrstniško nasilje izvajajo med neheteroseksualnimi in heteroseksualnimi adolescenti_kami precej podobna. Obenem so rezultati pokazali, da so bile_i neheteroseksualne_i adolescenti_ke v večjem številu deležne_i bolj agresivnih obeh vrst vrstniškega nasilja (Garaigordobil in Larrain, 2020). Rezultati raziskave Sešek in Margon (2021) poročajo tudi o prisotnosti spletnega nadlegovanja med LGBT dijaki_njami v Sloveniji. Iz rezultatov raziskave je namreč mogoče razbrati, da je 23,5 % LGBT dijakov_inj vključenih v raziskavo povedalo, da so bile_i v zadnjem letu deležne_i spletnega nadlegovanja (Sešek in Margon, 2021).

Za čim bolj učinkovito spopadanje s spletnim nadlegovanjem in nasiljem nad LGBT otroci in mladostniki_cami priporočamo, da jih poučite o homofobnem, bifobnem in transfobnem besedišču oz. žaljivih besedah, ki se lahko pojavijo na spletu. Tovrstne izraze lahko zasledijo na različnih aplikacijah, spletnih straneh, v komentarjih na družbenih omrežjih ali pa tako vsebino prejmejo po zasebnih sporočilih tudi sami. Svetujemo, da otroke in mladostnice_ke poučite o tem, kako se lahko v takem primeru ustrezno odzovejo oz. kako lahko takšno vsebino prijavijo. Obenem jih lahko tudi poučite kakšen negativen vpliv imajo lahko tovrstna dejanja na LGBT osebe ali na osebe, ki imajo LGBT sorodnike (Stonewall, 2021).

Svetujemo, da otroke in mladostnice_ke poučite o varni uporabi spleta – kako si lahko določijo meje glede uporabe spleta z namenom zaščite svojega čustvenega blagostanja na spletu. Poučite jih lahko tudi o tem, kako blokirati osebe, ki jih na kakršenkoli način nadlegujejo ter o uporabi nastavitve zasebnosti. Z njimi namreč lahko (ne)želenim osebam omejijo dostop do njihovih vsebin na družbenih omrežjih (Stonewall, 2021).

3. Razkritje, nudenje podpore družini

»Mama mi je rekla: pojdi se zdraviti. Hecno, ampak človek bi takrat marsikaj naredil, samo da bi izničil vse to. V tistem trenutku se zruši iluzija, predstava o otroku, ki jo imajo zastavljeno od samega rojstva ali pa verjetno še prej.« (Rok, 30)

(Švab & Kuhar, 2005, str. 73)

Razkritje je kompleksen proces, ki ne vpliva le na osebo, ki je svojo spolno usmerjenost ali spolno identiteto razkrila. Vplivi razkritja lahko namreč segajo do vseh družinskih članov razkrite osebe (O'Neill, Gilea & Fellerger, 2020). Organizacija Stonewall (2021) priporoča, da ravno zaradi same kompleksnosti razkritja podatkov o spolni identiteti ali spolni usmerjenosti mlade osebe, ki vam jo je zaupala ne posredujete staršem ali skrbnikom. Razkritje takšnih informacij se svetuje le v primeru suma, da je oseba v kakšni nevarnosti. Seveda pa je popolnoma razumljiva skrb, ki se lahko pojavi takrat, ko takega podatka ne posredujete staršem oz. skrbnikom. Tu priporočamo, da ozavestite dejstvo, da obstaja možnost, da ob razkritju otrok ali mladostnik_ca s strani staršev oz. skrbnikov lahko ne bi prejel_a potrebne podpore. Obenem bi to lahko pomenilo, da bi jo_ga izpostavili nevarnosti (Stonewall, 2021). Priporočamo pa, da LGBT otroka in mladostnico_ka podprete, da svojo spolno identiteto ali spolno usmerjenost drugim razkrije takrat, ko se ji_mu to zdi primerno oz. ko bo na to pripravljen_a. Iz tega razloga priporočamo, da LGBT otroka ali mladostnico_ka takoj na začetku vprašate, če se je še komu drugemu razkril_a in če pri tem potrebuje vašo pomoč. Priporočamo, da se pozanimate katere organizacije bi ji_mu lahko pri razkritju pomagale in da po že opravljenem razkritju redno preverjate, če je prejel_a ustrezno podporo. Seveda pa se lahko tudi zgodi, da se boste srečali s primerom, kjer bo

ogrožena varnost otroka ali mladostnika_ce. V takih primerih priporočamo, da drugim članom vašega kolektiva razkrijete spolno identiteto in/ali spolno usmerjenost otroka ali mladostnice_ka (Stonewall, 2021). Potemtakem je potrebno otroka ali mladostnico_ka obvestiti, da bomo to storile_i oz. prositi za dovoljenje. Slednje je potrebno storiti, saj v nasprotnem primeru osebi odvzamemo avtonomijo nad lastnim procesom razkrivanja, kar lahko ima pomembne posledice na občutek varnosti in zaupanja v odrasle osebe.

Ryan (2014) sklepa, da ima vedenje staršev in skrbnic_kov lahko velik vpliv na njihove LGBT otroke (Ryan, 2014). Ugotavlja namreč, da so vedenja družinskih članov večinoma povezana s skrbjo – ta pa vključujejo tudi negativne odzive staršev, ki zajemajo žaljiva vedenja do njihovih otrok. Žaljivo vedenje je večinoma povezano s strahom katerega vzrok so lahko napačne informacije. Negativni odzivi se morebiti kažejo tudi na drugačne načine – Ghosh (2020) trdi, da se neodobranje homoseksualnosti s strani staršev lahko neposredno ali posredno kaže tudi s smiljenjem in žalostjo. Obenem pove, da imajo starši lahko težave z ustreznim izražanjem ljubezni, saj lahko imajo nekatere geste, ki delujejo celo homofobične namen izkazovanje ljubezni (Ghosh, 2020).

»Mislila sem, da mi bodo doma dali kovčke in me postavili pred vrata. Ker včasih, ko je bil kakšen tak film je moj oče rekel: 'To so bolni ljudje.'« (Vivika, 27)

(Švab & Kuhar, 2005, str. 74)

Dejstvo je, da večina staršev ni ustrezno poučena, kako se spoprijeti s stresom, ki je povezan s prvim odzivom na razkritje npr. homoseksualnosti (Ghosh, 2020). V povezavi z razkritjem je potrebno omeniti tudi enega izmed najpogostejših prepričanj staršev – da je to »samo faza«. V večini primerov se namreč izkaže, da otrokova usmerjenost in/ali identiteta nista fazi, ampak trajna dela njihove celostne identitete. Taki komentarji s strani staršev imajo lahko posledice na odnos in občutek lastne vrednosti ter legitimnosti identitete otroka.

Zgodnje ukrepanje ob pojavu spora med starši in otrokom ali mladostnico_kom je zato lahko zelo pomembno. Mladi osebi, ki je prepuščena sama sebi, da se brani to namreč lahko spremeni življenje (Ryan, 2014). Obenem pa Ryan in sodelavke_ci (2010)

priporočajo, da preden družini pomagate, pri osebi preverite, če se s tem strinja in v kolikšni meri pomoč potrebuje. Pomagate mu lahko namreč tudi že samo tako, da staršem ponudite dodatne informacije o spolnih usmerjenostih in/ali spolnih identitetah in jim svetujete, da svojemu otroku ponudijo podporo. Pomagate jim lahko tudi pri tem, kako da imajo svojega otroka radi kljub prepričanju, da je npr. z istospolno usmerjenostjo nekaj narobe. Starši so lahko opremljeni z informacijami, kot je primer, da je istospolna usmerjenost le faza ali pa da spolno nekonformnost razumejo kot uporništvo – še posebej pri fantih. Vsi ti dejavniki, kot so tudi zanikanje ali pomanjševanje identitete njihovega otroka ali mladostnice_ka lahko slabo vplivajo na njihov odnos. Zaradi tega priporočamo, da starše oz. skrbnike opremito z informacijami, kot so kako poteka razvoj spolne usmerjenosti in spolne identitete ter jim razložite, da je to del otrokovega razvoja. Tudi na tem mestu pa je pomembno, da se ravnate po željah otroka ali mladostnice_ka (Ryan idr., 2010).

4. Duševno zdravje

Organizacija Stonewall (2021) trdi, da pripadnost LGBT skupnosti ne pomeni, da imajo njene_i pripadnice_ki težave na področju duševnega zdravja. To trditev je možno podpreti tudi z dejstvom, da je v deseti Mednarodni klasifikaciji bolezni in z zdravjem povezanih težav Svetovna zdravstvena organizacija (v nadaljevanju SZO) navedla, da »spolne usmerjenosti same po sebi ne obravnavamo kot motnje« (WHO, 2019). V enajsti Mednarodni klasifikaciji bolezni in z zdravjem povezanih težav je SZO tudi diagnostične kategorije, kot so »transseksualizem«, »motnja spolne identitete otrok«, »neujemanje spola v obdobju adolescence in odraslosti« ter »neujemanje spola v otroštvu« umaknila iz poglavja »Duševnih in vedenjskih stanj« v novega »Stanja povezana s spolnim zdravjem«; kar je odraz dokazov, ki pričajo, da trans in druge spolne identitete niso nekaj, kar bi lahko povezovali s »slabšim« duševnim zdravjem (SZO, n.d.).

Kar pa lahko na duševno zdravje LGBT mlade osebe negativno vpliva, je homofobno, bifobno ali transfobno nasilje (Stonewall, 2021). Podobno trdijo tudi Dowshen idr. (2016), da izkušnje zavrnitve in izolacije pri spolno nekonformnih otrocih in adolescentih_kah pomenijo oškodovanje njihovega ne samo fizičnega, ampak tudi čustvenega zdravja. Veliko spolno nekonformnih mladih namreč poroča o prikrivanju

spolnega izraza in spolne identitete, kar počnejo zato, ker imajo občutek, da morajo nekaj storiti, saj se bojijo, da bodo v nasprotnem primeru deležni zavrnitve, nadlegovanja in viktimizacije. Pri spolno nekonformnih otrocih in adolescentih_kah se lahko pojavi tudi velika duševna stiska, ki je lahko posledica izobčenosti in/ali stresa, ki je pogosto del njihovih izkušenj (Dowshen idr., 2016).

Pripadnice_ki LGBTQ skupnosti so ranljivi na področju samomorilnih misli in samomorilnega vedenja (National LGBTQIA+ Health Education Center, 2018; Hughes idr., 2018). Pri npr. evropskih adolescentih_kah je neheteroseksualna spolna usmerjenost pomembno povezana z resno in vztrajno samomorilnostjo (Gambadauro idr., 2020). Rezultati raziskave McDermott idr. (2018, str. 246), ki je bila opravljena v Angliji nakazujejo, da so pri LGBT mladih socialni dejavniki samomorilnosti naslednji:

- »homofobija, bifobija in transfobija«,
- »spolne norme«,
- »upravljanje z njihovo LGBT identiteto na več različnih življenjskih področjih«,
- »nezmožnost pogovora o svojih občutkih«,
- »druge življenjske stiske«.

O povezavi med nasiljem in težavam na področju duševnega zdravja govori več raziskav. Rezultati raziskave Garaigordobil in Larrain (2020) so pokazali, da so neheteroseksualne žrtve vrstniškega nasilja, ter osebe, ki so izvajale vrstniško nasilje kazale_i več psihopatoloških simptomov kot njihove_i neheteroseksualne_i vrstnice_ki. Glede tega poročata tudi Sešek in Margon (2021), da »LGBT dijaki_inje, ki poročajo o več izkušnjah z napadi ali nadlegovanjem zaradi predsodkov o spolni usmerjenosti in/ali spolnem izrazu, hkrati poročajo, da se bolj pogosto počutijo depresivno kot tiste_i, ki zaradi predsodkov o svoji spolni usmerjenosti ali spolnem izrazu poročajo o nižjem številu izkušenj z napadi ali nadlegovanjem« (Sešek & Margon, 2021, str. 35 in 36). Do podobnih zaključkov so prišle_i tudi Bower-Brown, Zadeh in Jadva (2021), ki so povedale_i, da so binarne_i trans udeleženke_ci njihove raziskave omenjale_i tudi, da so izkušnje vrstniškega nasilja pri njih povzročile različne občutke – od razdraženosti do anksioznosti.

Negativni odzivi na razkritje spolne usmerjenosti in/ali spolne identitete imajo lahko negativne posledice. Udeleženke_ci kvalitativne raziskave Rivers in sodelavk_cev (2018) so povezovale_i njihove poskuse samomora z izkušnjami prvega razkritja svoje

spolne usmerjenosti ali spolne identitete. Te izkušnje so bile povezane z neprestanimi izkušnjami, ki so posledica homofobnih, bifobnih ali transfobnih odzivov v njihovih verskih, šolskih, družinskih krogih ali v krogih njihovih vrstnic_kov (Rivers idr., 2018).

Zaradi samega občutka izključenosti v šolskem okolju, so udeleženke_ci raziskave Bower-Brown, Zadeh in Jadvā (2021) razvile_i različne strategije, ki jim pomagajo pri spoprijemanju z negativnimi izkušnjami, kot so: premišljevanje glede razkritja, različne kognitivne strategije s katerimi so poskušale_i minimizirati negativne izkušnje z namenom zmanjšanja negativnega vpliva nanje in iskanje proaktivne zaščite v obliki aktivizma, iskanja podpornic_kov in drugih pripadnic_kov LGBTQ+ skupnosti.

Priporočamo, da otroke in mladostnice_ke poučite, da pripadnost LGBT skupnosti ne pomeni, da ima ta oseba kakšno duševno motnjo. Hkrati pa jih lahko poučite, da homofobno, bifobno, transfobno ravnanje lahko pripelje do tega, ima lahko LGBT oseba težave na področju duševnega zdravja. Hkrati jih poučite na kakšen način lahko vzdržujejo svoje duševno zdravje in čustveno blagostanje ter kje lahko dostopajo do storitev pomoči, ki so primerne njihovim letom (Stonewall, 2021). V preventivi samomorov je namreč ključnega pomena občutek povezanosti – s tem lahko LGBT mladim sporočimo, da so cenjene_i ter da niso same_i (Ryan, 2014).

Smalley idr. (2017) trdijo, da je ozaveščanje o tveganih vedenjih pripadnikov spolnih manjšin pomembno, pri čemer je potrebno omeniti tudi socialno izključenost. Ta lahko namreč s slabim ravnanjem, ki so ga lahko LGBT osebe deležne, vpliva na nastanek tveganih vedenj (Smalley idr., 2017).

Parker in Harriger (2020) tako trdita, da raziskave nakazujejo, da obstaja pri LGBT odraslih in mladostnicah_kih večje tveganje za razvoj asimptomatske motnje hranjenja ter razvite motnje hranjenja kot pri heteroseksualnih cisspolnih osebah na katerega nastanek sicer lahko vplivajo posameznikovi dejavniki tveganja, ampak tudi manjšinski stres in drugih dejavniki tveganja. Velikost telesa oz. telesno maso je mogoče povezati tudi s pomanjkanjem občutka varnosti, saj Sešek in Margon poročata, da je 35,4 % LGBT dijakov_inj vključenih v njuno raziskavo dejalo, da se v preteklem šolskem letu zaradi velikosti svojega telesa ali telesne mase niso počutile_i varno.

Med drugim pa Baskerville in sodelavke_ci (2018) poročajo, da je pogostost kajenja izdelkov iz tobaka pri LGBTQ+ mladih in mladih odraslih visoka. Podobno kažejo tudi rezultati sistematičnega pregleda literature avtoric_jev Lee, Griffin in Melvin (2007), ki

kažejo, da pripadnice_ki spolnih manjšin bolj pogosto kadijo tobačne izdelke kot njihove_i heteroseksualne_i vrstnice_ki.

5. Splošna priporočila

V zadnjih desetletjih se je po svetu, po več državah življenje pripadnic_kov LGBT+ skupnosti spremenilo na boljše. Kljub temu pa je tudi v državah, kjer so pripadnice_ki LGBT skupnosti pridobili zakonsko enakopravnost možno zaznati neenakopravnost na socialnozdravstvenem področju (Salkind idr., 2019).

Pomembno je, da pozornost namenite temu, da otrokom in mladostnicam_kom šola ali vrtec predstavljata varen prostor (Sándor, 2020), saj jim ta lahko predstavlja ravno obratno (Sešek & Margon, 2021). Ena od odgovornosti pedagoških delavk_cev zajema tudi ustvarjanje učnega okolja v katerem bodo lahko vse_i otroci in mladostnice_ki dosegle_i najvišjo raven svojih zmožnosti, kar bodo dosegle_i le, če bodo vključene_i v učno okolje, kjer se počutijo varno in dobrodošlo (GLSEN, n.d.). Podobno trdi še UNESCO (2016), da sta za doseg učinkovitega učenja ključnega pomena varnost in inkluzivnost. Inkluzivnost je pomembna iz enega razloga – vsi mladi, tudi LGBT mladi, potrebujejo informacije pomembne za izkušnje, ki jih bodo lahko imele_i v prihodnosti (Stonewall, 2021).

Za LGBTI+ otroke in mladostnice_ke inkluziven prostor lahko zagotovite tako, da:

1. Skupine naslavljate tako, da z njimi ne opredeljujete njihovega spola in skupin ne ustvarjate na podlagi spola (Sándor, 2020; GLSEN, 2016; Poirier idr., 2014) – to lahko storite npr. na podlagi barv njihovih oblačil (Sándor, 2020), meseca njihovega rojstnega dne (GLSEN, 2016) ipd. Z ustvarjanjem skupin na podlagi spola otrok in mladostnic_kov se namreč stereotipe še dodatno spodbuja (GLSEN, 2016).
2. Priporočamo, da znanje na področju raznolikosti širite s predstavitvijo vzornic_kov skozi različne naloge (Sándor, 2020; GLSEN, 2016).
3. Svetujemo, da skozi vaše učne ure poučujete tudi o tem, kako nas lahko stereotipi o spolih omejujejo (Sándor, 2020). Tu jim lahko date različne primere, kot recimo to, da lahko stereotipi o spolih osebam preprečujejo, da se udeležujejo športnih aktivnosti, ki so jim všeč ter da se lahko vsi udeležujejo v

športnih ali kakšnih drugih aktivnostih ne glede na to kakega spola so (Stonewall, 2021). Obenem priporočamo, da komentarje, ki temeljijo na stereotipih katere lahko slišite s strani otrok in mladostnic_kov izkoristite kot priložnost za učenje in se pogovoru pridružite (Sándor, 2020).

4. Otroka in mladostnico_ka naslavljate z imenom s katerim si želi, da ga_jo naslavljate. Spoštujte zaupnost interspolne identitete ter protokole, ki ščitijo zasebnost otrok in mladostnic_kov, ki so v procesu tranzicije (UNESCO, 2016; Poirier idr., 2014). Posebej je potrebno poudariti, da imajo transspolne osebe pravico do tega, da pod svojimi pogoji same določijo svoj spol (Álvarez, 2019).
5. Jasno izrazite podporo in obenem dajte vedeti katerih informacij ne boste posredovali drugim. Pri tem priporočamo, da podatke o spolni usmerjenosti ali spolni identiteti z drugimi delite le z njihovim dovoljenjem (Poirier idr., 2014).

6. Zdravi odnosi, spolna vzgoja

Svetujemo, da ob poučevanju o funkcionalnih odnosih poudarite, da si družine, ki so lahko različne od njihovih prav tako zaslužijo spoštovanje. Priporočamo še, da jim date vedeti, da so tudi to prave družine. Ob poučevanju o različnih vrstah družin lahko tudi omenite družine z LGBT starši oz. skrbniki_cami (Stonewall, 2021).

Varnost je pomemben dejavnik za vzpostavitev funkcionalnih razmerij. Pri Stonewallu (2021) pravijo, da je varnost pomembna za vse otroke – ne glede na njihovo spolno usmerjenost ali spolno identiteto. Kljub temu pa vam je vključitev LGBT likov v učno gradivo lahko v pomoč, saj s tem lahko pokažete, da se vaše predavanje nanaša na vse – ne glede na spolno usmerjenost ali spolno identiteto. S tem obenem pokažete, da se slednje nanaša na vsa razmerja, ki jih lahko že imajo oz. jih bodo lahko še imeli (Stonewall, 2021). Za vzpostavitev funkcionalnih prijateljstev je pomembno spoštovanje vseh razlik med prijatelji, kar je zaželeno, da otroci in mladostnice_ke razumejo. Poleg spoštovanja razlik jih lahko poučite tudi o tem, kako se lahko pravilno odzovejo v primerih, ko so priča temu, da je nekdo prizadet ali izobčen zaradi svoje drugačnosti. Takrat jih lahko poučite tudi o diskriminaciji do LGBT skupnosti, homofobnem, bifobnem in transfobnem vrstniškem nasilju ter kako se lahko nanj ustrezno odzovejo oz. komu lahko posredujejo informacijo v zvezi s tem (Stonewall, 2021).

Priporočamo, da spolna vzgoja temelji na naslednjih načelih holistične spolne vzgoje (SZO, 2010):

- spolna vzgoja, ki se začne ob rojstvu naj bo primerna razvojni stopnji, razumevanju in starosti oseb, ki jo prejemajo in naj bo odraz njihove resničnosti,
- temelj spolne vzgoje naj bo model človekovih pravic in holistični koncept blagostanja,
- enakost spolov, sprejemanje raznolikosti in odločnost naj bodo bistveni elementi spolne vzgoje,
- razumevanje spolne vzgoje kot prispevanje k nastanku pravične in empatične družbe,
- pouk spolne vzgoje naj temelji na podatkih podprtih s strani znanosti (SZO, 2010).

Gegenfurtner in Gebhardt (2017) trdita, da rezultati raziskav kažejo, da zaradi udeležbe spolne vzgoje, ki je inkluzivna otroci in mladostnice_ke ne trpijo – ravno nasprotno. Avtorja_ici sta s pregledom literature ugotovili_a, da so izidi takih izobraževanj pozitivni, še posebej za otroke in mladostnice_ke, ki pripadajo spolnim manjšinam. Tiste_i, ki se udeležujejo takih izobraževanj imajo namreč priložnost bolje razumeti spolne identitete in spolne usmerjenosti. Slednje lahko prispeva k vzpostavitvi bolj sprejemajočega odnosa do vrstnic_kov, ki na tak ali drugačen način izstopajo iz binarnega okvirja. Gegenfurtner in Gebhardt prav tako trdita, da to lahko pozitivno vpliva na duševno zdravje tistih, katerih obnašanje izstopa iz binarnega okvirja. Obenem pa na društvu Stonewall (2021) trdijo, da LGBT mladi izražajo željo po tem, da se naučijo o zdravih razmerjih in varni spolnosti.

Med poučevanjem o morebitnih spremembah katerih telo je v puberteti deležno priporočamo, da imate tu v mislih, da se lahko pri transspolnih osebah pojavijo telesne spremembe, ki se z njihovo spolno identiteto ne ujemajo in/ali jim povzročajo stiske. Pojav telesnih sprememb tekom pubertete pri interspolnih osebah je lahko drugačen v primerjavi s spremembami telesa pri cispolnih osebah. Priporočamo vam, da ozavestite misel, da telesni videz ali telesne spremembe ne vrednotijo neke osebe (Stonewall, 2021).

Poleg zaščitnih metod pred spolno prenosljivimi boleznimi priporočamo, da otroke in mladostnice_ke poučite o tem, kako se prenaša virus HIV ter pri katerih skupinah ljudi

se najpogosteje pojavlja. Seveda priporočamo, da jih poučite tudi o tem, da lahko virus HIV prizadene vsakega ne glede na njegovo spolno usmerjenost ali spolno identiteto. Obenem še priporočamo, da jih poučite katerim skupinam ljudi se priporoča testiranje ter kje in kdaj ga je možno opraviti (Stonewall, 2021). Organizacija Stonewall (2021) priporoča, da v inkluzivno spolno vzgojo vključite tudi pomembnosti testiranja na HIV za osebe, ki spadajo v skupine z večjim tveganjem ter kje lahko tovrstno testiranje opravijo. Priporočajo prav tako premislek, da v svoje poučevanje vključite informacijo o PrEP (Stonewall, 2021) in PEP terapiji. Bolj podrobno razlago, ki jo je zapisal Tomšič (n.d.) na spletni strani Univerzitetnega kliničnega centra Ljubljana navajam spodaj:

- »PEP (zaščita po izpostavitvi, angl. Post-Exposure Prophylaxis): štiritedenska zaščita z zdravili po izpostavitvi virusu v zdravstvu (denimo pri vvodu z iglo, ki vsebuje okuženo kri) ali izven zdravstva (denimo po nezaščitenem spolnem odnosu z okuženo osebo), ki jo uvedemo v prvih 72 urah po »incidentu«, zaščiti izpostavljenega v več kot 90 % primerov.
- PrEP (zaščita pred izpostavitvijo, angl. Pre-Exposure Prophylaxis): ta preventivna metoda je uporabna predvsem za moške, ki imajo spolne odnose z moškimi (MSM) z zelo tveganim vedenjem.«

Tomšič (n.d.) navaja tudi, da je zgodnje odkritje okužbe z virusom HIV ključnega pomena, saj je zdravljenje virusa napredovalo do te mere, da imajo okužene osebe ob učinkovitem zdravljenju »nezaznaven virus v krvi« in »praktično niso več kužne (nezaznavnost = neprenosljivost; n = n)«.

Potrebno je prav tako upoštevati, da je za moške, ki imajo spolne odnose z moškimi ter njihove partnerke_je omogočeno tudi testiranje na spolno prenosljive okužbe v skupnosti (KAJisces.si, n.d.). Oseba, ki k testiranju pristopi se lahko brezplačno in zaupno testira na virus HIV, hepatitis B in C, sifilis, ter oralno in rektalno gonorejo. V sklopu testiranja je možno opraviti tudi meritev protiteles pri cepljenju proti hepatitisu B (Društvo Legebitra, n.d.).

Preden pričnete s poučevanjem LGBT inkluzivne spolne vzgoje priporočamo, da ozavestite dejstvo, da spolna identiteta in/ali spolna usmerjenost neke osebe ne določa vrste spolnih odnosov katere se bo udeležila. Priporočamo tudi, da vsem otrokom in mladostnicam_kom ne glede na njihovo spolno identiteto ali spolno usmerjenost

pomagate ozavestiti, da nikoli ne smejo biti prisiljene_i v spolne odnose ter da lahko svojo odločitev kadarkoli spremenijo (Stonewall, 2021).

7. Organizacije

Z namenom vzpostavitve celovitejšega izobraževanja otrok in mladostnic_kov kot strokovnjakov, ki se z njimi srečujejo in posledično prostora, ki je bolj varen za LGBT otroke in mladostnice_ke Sešek in Margon (2021) predlagata sodelovanje s strokovnjaki_njami in organizacijami s področja LGBT. Društva in zavode, ki v Sloveniji delujejo na LGBT področju lahko najdete spodaj.

	Opis	Naslov	Kontakt
Društvo Kwartir	Društvo, ki izvaja LGBT družabne literarne večere in deluje na več različnih projektih na področju skupnosti, umetnosti in LGBT spolnega zdravja.	Stare Črnuče 2b, 1231 Ljubljana - Črnuče	<i>Elektronska pošta:</i> info@kvartir.org Društvo je tudi aktivno na družbenih omrežjih Facebook, Instagram in Tumblr.
Društvo Legebitra	Nevladna organizacija, ki deluje na več področjih, kot so: HIV in druge spolno prenosljive okužbe (testiranje in podpora osebam, ki živijo s HIV-om, svetovanje, preventiva), svetovanje in samopomoč, mladinski center (aktivnosti za mlade, informacijska točka, prostovoljstvo, Živa knjižnica), izobraževanje (izobraževalne delavnice o LGBT temah, strokovna usposabljanja za delo z LGBT osebami, izobraževanja odvetnikov oz. odvetnic) ter zagovorništvo (pravna svetovalnica, kampanje ozaveščanja in vidnosti).	Trubarjeva cesta 76a, 1000 Ljubljana	<i>Elektronska pošta:</i> info@legebitra.si <i>Telefonska številka:</i> 01 430 51 44 <i>Urnik:</i> ponedeljek: 13.00–17.00 torek: 13.00–18.00 sreda: 15.00–21.00 četrtek: 15.00–21.00 petek: 13.00–18.00 <i>Spletna stran:</i> http://www.legebitra.si Društvo je aktivno tudi na družbenih omrežjih Facebook in Instagram.
Društvo Parada ponosa	Organizacija ustanovljena z namenom uresničevanja človekovih pravic in interesov LGBTIQ+ populacije. Njihove dejavnosti zajemajo organizacijo Parade ponosa ter zastopanje interesov LGBTIQ+ mladih in staršev.	Dunajska cesta 10, 1000 Ljubljana	<i>Elektronska pošta:</i> info@ljubjanapride.org <i>Telefonska številka:</i> 040 773 586 Društvo je aktivno tudi na družbenih omrežjih Facebook, Twitter in Instagram.
Društvo Škuc	Nevladna organizacija katere namen je vključevanje mlajših in perspektivnih ustvarjalcev v kulturno dogajanje. V sklopu društva delujeta tudi ŠKUC LL (lezbična sekcija) in Redakcija za enake možnosti – REM, ki združuje Magnus (gejevska sekcija) in Žmrežo ter številne interesne skupine LGBTQ+. Druge dejavnosti društva Škuc vključujejo tudi organiziranje Festivala LGBT filma, izobraževalnih akcij o homoseksualnosti in aidsu, razstave ter radijsko oddajo Lezbomanija na Radiu Študent.	Stari trg 21, 1000 Ljubljana	<i>Elektronska pošta:</i> info.center@skuc.org <i>Telefonska številka:</i> (01) 430 35 30 Društvo je aktivno tudi na družbenih omrežjih Facebook, Instagram in Twitter.
Društvo Out in Slovenija	Ponuja različne športne, rekreativne in družabne aktivnosti, ki so namenjene pripadnikom_cam LGBTI+ skupnosti in njihovim podpornikom_cam.	Slomškova ulica 11/25, 1000 Ljubljana	<i>Elektronska pošta:</i> info@outinslovenija.com <i>Spletna stran:</i> http://www.outinslovenija.com/ Društvo je aktivno tudi na družbenih omrežjih Facebook, Instagram, Twitter in Google Groups.

Zavod TransAkcija	<p>Nevladna organizacija, ki je edina organizacija v Sloveniji namenjena specifično trans osebam. Organizacija deluje na več področjih, kot so: nudenje podpore, informiranje, opolnomočenje in zaveznitvo transspolnih oseb v Sloveniji. Osrednje poslanstvo zavoda je zagovornitvo človekovih pravic in svoboščin transspolnih in spolno nenormativnih oseb.</p>	<p>Trg prekomorskih brigad 1, 3. nadstropje, soba 317, 1000 Ljubljana</p>	<p><i>Elektronska pošta:</i> info@transakcija.si <i>Spletna stran:</i> https://transakcija.si/ Zavod je aktiven tudi na družbenih omrežjih Facebook, Instagram in Twitter.</p>

8. Literatura

Álvarez, L. M. (2019). Guidelines to Human Rights-based Trans-specific Healthcare. Transgender Europe. Spletna stran: <https://tgeu.org/guidelines-to-human-rights-based-trans-specific-healthcare/>

Baskerville, B. N., Wong, K., Shuh, A., Abramowicz, A., Dash, D., Esmail, A., & Kennedy, R. (2018). A qualitative study of tobacco interventions for LGBTQ+ youth and young adults: overarching themes and key learnings. *BMC Public Health*, 18(1), 155–155. <https://doi.org/10.1186/s12889-018-5050-4>

Behin, M. (2020). Kvir abeceda: za vidnost in sprejetost LGBTQIA+ mladih. Maribor: mladinski kulturni center.

Bower-Brown, S., Zadeh, S., & Jadva, V. (2021). Binary-trans, non-binary and gender-questioning adolescents' experiences in UK schools. *Journal of LGBT Youth*. <https://doi.org/10.1080/19361653.2021.1873215>

Darwin, H. (2020). Challenging the Cisgender/Transgender Binary: Nonbinary People and the Transgender Label. *Gender & Society*, 34(3), 357–380. <https://doi.org/10.1177/0891243220912256>

Dowshen, N., Meadows, R., Byrnes, M., Hawkins, L., Eder, J., & Noonan, K. (2016). Policy Perspective: Ensuring Comprehensive Care and Support for Gender Nonconforming Children and Adolescents. *Transgender Health*, 1(1), 75–85. <https://doi.org/10.1089/trgh.2016.0002>

Društvo Legebitra (n.d.). Testiranje na HIV in SPO. <https://legebitra.si/ponujamo/testiranje-na-hiv-in-spo/>

Gambadauro, P., Carli, V., Wasserman, D., Balazs, J., Sarchiapone, M., & Hadlaczky, G. (2020). Serious and persistent suicidality among European sexual minority youth. *PLoS One*, 15(10). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0240840>

Garaigordobil, M., & Larrain, E. (2020). Bullying and Cyberbullying in LGBT Adolescents: Prevalence and Effects on Mental Health. *Comunicar (Huelva, Spain)*, 28(62), 77–.

Gay, Lesbian & Straight Education Network (2016). Ready, set, respect! GLSEN's Elementary School Kit. <https://www.glsen.org/activity/ready-set-respect-elementary-toolkit>

Gay, Lesbian & Straight Education Network (n.d.). Respect for All Policy Recommendations to Support LGBTQ Students. <https://www.glsen.org/sites/default/files/2019-10/GLSEN-Respect-For-All-Policy-Resource.pdf>

Gegenfurtner, A., & Gebhardt, M. (2017). Sexuality education including lesbian, gay, bisexual, and transgender (LGBT) issues in schools. *Educational Research Review*, 22, 215–222. <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2017.10.002>

Ghosh, A. (2020). After coming out: Parental acceptance of young lesbian and gay people. *Sociology Compass*, 14(1). <https://doi.org/10.1111/soc4.12740>

Gower, A. L., Forster, M., Gloppen, K., Johnson, A. Z., Eisenberg, M. E., Connett, J. E., & Borowsky, I. W. (2018). *School Practices to Foster LGBT-Supportive Climate: Associations with Adolescent Bullying Involvement*. *Prevention Science*, 19(6), 813–821. <https://doi.org/10.1007/s11121-017-0847-4>

Griffin, G. (2017). *A Dictionary of Gender Studies (First Edition)*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acref/9780191834837.001.0001>

Hill, D. B. & Ritz, R. (2021). *Transphobia*. V Goldberg, A.E. & Beemyn, G. (ur.), *The SAGE Encyclopedia of Trans Studies*. SAGE Publications, Inc.

Hughes, E., Rawlings, V., & McDermott, E. (2018). Mental Health Staff Perceptions and Practice Regarding Self-Harm, Suicidality and Help-Seeking in LGBTQ Youth: Findings from a Cross-Sectional Survey in the UK. *Issues in Mental Health Nursing*, 39(1), 30–36. <https://doi.org/10.1080/01612840.2017.1398284>

Human Rights Campaign (n.d.). Glossary of Terms. <https://www.hrc.org/resources/glossary-of-terms>

KAJisce.si (n.d.). Brezplačno in zaupno testiranje na spolno prenosljive okužbe. Društvo Legebitra. <https://kajisce.si/>

Koletnik, A. & Grm, A. G. (2017). Priročnik za medijsko poročanje o transspolnosti. Ljubljana: Zavod Transfeministična iniciativa TransAkcija, 2017. Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana.

Kosciw, J. G., Palmer, N. A., Kull, R. M., & Greytak, E. A. (2013). The Effect of Negative School Climate on Academic Outcomes for LGBT Youth and the Role of In-School Supports. *Journal of School Violence*, 12(1), 45–63. <https://doi.org/10.1080/15388220.2012.732546>

Kvartir (2019). Kaj je aseksualnost? Društvo Kvartir, 2019. Frida (The Young Feminist Fund) – Flexibility Resources Inclusivity Diversity Action.

Lee, J. G. L., Griffin, G. K., & Melvin, C. L. (2009). Tobacco use among sexual minorities in the USA, 1987 to May 2007: a systematic review. *Tobacco Control*, 18(4), 275–282. <https://doi.org/10.1136/tc.2008.028241>

Lucassen, M., Samra, R., Iacovides, I., Fleming, T., Shepherd, M., Stasiak, K., & Wallace, L. (2018). How LGBT+ Young People Use the Internet in Relation to Their Mental Health and Envisage the Use of e-Therapy: Exploratory Study. *JMIR Serious Games*, 6(4). <https://doi.org/10.2196/11249>

McDermott, E., Hughes, E., & Rawlings, V. (2018). The social determinants of lesbian, gay, bisexual and transgender youth suicidality in England: a mixed methods study. *Journal of Public Health (Oxford, England)*, 40(3), e244–e251. <https://doi.org/10.1093/pubmed/fox135>

Moffat, A. (2020). *No outsiders: everyone different, everyone welcome: preparing children for life in modern Britain*. Routledge.

Myers, J. (2013). *Historical dictionary of the lesbian and gay liberation movements: Historical dictionaries of religions, philosophies, and movements series*. ProQuest Ebook Central.

National LGBTQIA+ Health Education Center (2018). Suicide Risk and Prevention for LGBTQ People. <https://www.lgbtqihealtheducation.org/publication/suicide-risk-and-prevention-for-lgbtq-patients/>

O'Neill, R., Gilea, B., & Fellenger, S. (2020). Motivational interviewing for caregivers of LGBT youth. *Journal of LGBT Youth*, 17(3), 315–330. <https://doi.org/10.1080/19361653.2019.1591322>

Parker, L. L., & Harriger, J. A. (2020). Eating disorders and disordered eating behaviors in the LGBT population: a review of the literature. *Journal of Eating Disorders*, 8(1), 1–51. <https://doi.org/10.1186/s40337-020-00327-y>

Pilcher, J. (2017). Names and “Doing Gender”: How Forenames and Surnames Contribute to Gender Identities, Difference, and Inequalities. *Sex Roles*, 77(11), 812–822. <https://doi.org/10.1007/s11199-017-0805-4>

Poirier, J. M., Fisher, S. K., Hunt, R. A., & Bearse, M. (2014). A guide for understanding, supporting, and affirming LGBTQI2-S children, youth, and families. Washington, DC: American Institutes for Research. <https://www.socialworkers.org/LinkClick.aspx?fileticket=jjq0-NcZIU0%3D&portalid=0>

Rivers, I., Gonzalez, C., Nodin, N., Peel, E., & Tyler, A. (2018). LGBT people and suicidality in youth: A qualitative study of perceptions of risk and protective circumstances. *Social Science & Medicine* (1982), 212, 1–8. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2018.06.040>

Ryan, C. (2014). Generating a revolution in prevention, wellness & care for LGBT children & youth. *Temple Political & Civil Rights Law Review*, 23(2), 331–344.

Ryan, C., Russell, S. T., Huebner, D., Diaz, R., & Sanchez, J. (2010). Family Acceptance in Adolescence and the Health of LGBT Young Adults. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 23(4), 205–213. <https://doi.org/10.1111/j.1744-6171.2010.00246.x>

Salkind, J., Gishen, F., Drage, G., Kavanagh, J., & Potts, H. W. W. (2019). LGBT+ Health Teaching within the Undergraduate Medical Curriculum. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(13), 2305–. <https://doi.org/10.3390/ijerph16132305>

Sándor, B. (2020). *Kako preprečevati različne oblike nasilja nad LGBTI+ otroki in mladimi, ki svojo spolno identiteto in spolni izraz izražajo na načine, ki so v družbi*

prepoznani kot spolno nenormativni? – Priročnik za strokovnjake, ki delujejo na področju izobraževanja, zdravstva, družinskih združenj in organizacij za zaščito otrok, medijev in javnih prostorov. Universitat de Girona.

Sešek, K. & Margon, E. (2021). Raziskava o stanju v šolah v Sloveniji 2019: LGBT mladi – prebijmo molk v šolah. Ljubljana: Društvo informacijski center Legebitra.
https://legebitra.si/wp-content/uploads/2019/08/LGBT_mladi_porocilo_raziskave_2021.pdf

Smalley, K. B., Warren, J. C., & Barefoot, K. N. (2017). *LGBT health: meeting the needs of gender and sexual minorities* (1st ed.). Springer Publishing Company.

Stonewall (2021). LGBT-inclusive RSHE: putting it into practice – a guide for schools. Stonewall: Acceptance without exception.
<https://www.stonewall.org.uk/resources/lgbt-inclusive-rshe-putting-it-practice-guide>

Šauperl, M., Dobrovoljc, H., Jeram, J. & Gulič, M. (2018). *Smernice za spolno občutljivo rabo jezika.* Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti.

Švab, A. & Kuhar, R. (2005). *Neznosno udobje zasebnosti: Vsakdanje življenje gejev in lezbijk.* Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije.
https://www.mirovni-institut.si/wp-content/uploads/2014/08/MI_gay_slo_final.pdf

The Asexual Visibility & Education Network (n.d.). Overview.
<https://www.asexuality.org/?q=overview.html>

Tomšič (n.d.). *HIV/AIDS v Sloveniji.* Univerzitetni klinični center Ljubljana.
https://www.kclj.si/pacienti_in_obiskovalci/klinike_in_oddelki/klinika_za_infekcijske_bolezni_in_vrocinska_stanja/hiv/hivaidi_v_sloveniji

The Trevor Project (n.d.). *Guide to Being an Ally to Transgender and Nonbinary Youth.* The Trevor Project: Saving Young LGBTQ Lives.
<https://www.thetrevorproject.org/resources/trevor-support-center/a-guide-to-being-an-ally-to-transgender-and-nonbinary-youth/>

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (2016). *Out in the Open: Education Sector Responses to Violence Based on Sexual Orientation and Gender Identity/Expression – Summary Report.*
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000244652>

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (2018). *International technical guidance on sexuality education An evidence-informed approach*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNAIDS Secretariat, The United Nations Population Fund, The United Nations Children's Fund, UN Women, The World Health Organization. <https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/ITGSE.pdf>

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (2019). *Bringing it out in the open: Monitoring school violence based on sexual orientation, gender identity or gender expression in national and international surveys*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000367493>

World Health Organization (n.d.). *WHO/Europe brief – transgender health in the context of ICD-11*. <https://www.euro.who.int/en/health-topics/health-determinants/gender/gender-definitions/whoeurope-brief-transgender-health-in-the-context-of-icd-11>

World Health Organization (2010). *Standards for Sexuality Education in Europe: A framework for policy makers, educational and health authorities and specialists*. WHO Regional Office for Europe and BZgA. https://www.bzga-whocc.de/fileadmin/user_upload/WHO_BZgA_Standards_English.pdf

World Health Organization (2019). *International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems 10th Revision*. <https://icd.who.int/browse10/2019/en#/F66>